

Az agroerdő-gazdálkodás tájhasználati megközelítései, jelenlegi jogszabályi keretei és jövőbeni lehetőségei

Hazai folyamatok

Előző írásunkban (Nr.1) utaltunk azokra az ősi tájhasználati formákra, amelyek területegységre vetített többszörös haszonvételi módjai megfelelnek egyes agrár-erdészeti rendszerek klasszikus ismérveinek. Magyarországon az elmúlt emberöltőkben a nyugat- és közép európai mintától nagyban eltérő folyamatok voltak meghatározóak: ui. a vidéki agrár-szerkezet és főként az azt működtető humán bázis gyors erodálása egyes tradicionális tájhasználati formák eltűnéséhez, un. „gazdálkodás utáni rendszerek” kialakulásához vezetett. Megkezdődtek spontán szukcessziós folyamatok egy-egy tájegységen belül.

1. és 2. ábrák. Társadalmi változások tájhasználati vetülete.

A Füzér község feletti gyepterület 1974. nyarán és 2004. nyarán.

Nagy László „Zöld angyala” változtatott az élőhelyek arculatán, itt (2. ábra) már meghatározó a cserjés szukcesszió térfoglalása.

A **beerdősülési szukcesszió** napjainkban különösen a marginális mezőgazdasági területeken szembetűnő jelenség. Igazán értékes beerdősülési szukcessziók ott indulnak el, ahol a közelben is természetes, vagy természetközeli élőhelyek és társulások találhatóak.

A **rezgőnyáras szukcesszió** pl. a domb és hegyvidéki területek jellegzetes beerdősülési folyamata. Főleg a tölgyekből álló társulások előőrse: a viszonylag fényigényes, de védelmet igénylő tölgy kiválóan újul rezgőnyár alatt, hiszen annak

**Tájszerkezet
védelme
az I. Nemzeti
Környezetvédelmi
Programban
(1997-2002)**

**Elemek az NVT
2004-2006
agrár-környezet-
gazdálkodási
támogatási
rendszerében**

lombkorona-szerkezete átengedi a fényt. A gyökerével a szabad tér felé előretörő rezgőnyárnak ritka, gyökérsarjas formája jelenik meg, amely környezetében még őrzi az eredeti élőhely fajait is. Majd a második fázisban megjelennek az átmeneti fajok, és megkezdődik az eredeti élőhelyre jellemző fajok kiválogatódása, s megindul a végső fázis. A végső fázis előtt a rezgőnyár alászorul az általa felhozott fafajoknak, s lassan átadja helyét.

Másfajta a **bokros-cserjés szukcesszió**, ahol a beerdősülési szukcesszió nem fafajjal, hanem több esetben bokor cserjéssel indul. Ebben legtöbbször edafikus, elterjedési okok játszanak közre. Megfigyelhető azonban, hogy a különböző típusú élőhelyeken más-más a jellemző pionír faj.

Alkalmassint a beerdősülési szukcesszió jelentős és tájképileg nagyon tetszetős formája a **boróka térfoglalása**. A beerdősülés megtörténte után az alászorult bokrok lassan elszáradnak, viszont még a beerdősülés után jópár évvel is megtalálhatjuk sínylődő példányaikat. Homoki területeken jellemző a boróka megjelenése, amelynek „árnyékában”, a kedvezőbb mikroklímátikus adottságokat felhasználva jelennek meg a köztes stádium fa- és cserjefajai.

A felvetődő feladat elnevezése lehet a tájszerkezet megőrzése, bár maga a tájapolás fogalom jobban lefedi a megőrző és a beavatkozásokkal fenntartó tevékenységet. Az I. Nemzeti Környezetvédelmi Program (1996)¹ a természetvédelmi feladatok között többek között megfogalmazza:

- Gondoskodni kell a magyar vidék hagyományos tájszerkezetének, ökológiai értékeinek, azok diverzitásának, azaz táji örökségünknek a védelméről, a természeti és hagyományos tájhasználatú kultúrtájak összefüggő rendszerének, a tájjelleg és a tájhasználat harmóniájának, kiegyensúlyozottságának megóvásáról illetve visszaállításáról;
- Fejlesztani kell a rét- és legelőgazdálkodást, előtérbe kell helyezni az extenzív állattartást;
- Meg kell őrizni, illetve rekonstruálni kell a természetes tájelemeket és élőhely reliktumokat (fasorok, erdősávok, vizes területek)...

A **gyepterületekre** vonatkozóan a kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási intézkedések között megfogalmazásra került a „cserjeirtás gyepterületen” Céljai: a legeltetés elmaradásából származó nagyfokú cserjésedés megszüntetése, valamint az értékes gyepterületek rehabilitációja. Jogosultsági feltételek: legkisebb támogatható terület: 1 ha; valamely gyepterületben való részvétel; a területileg illetékes NTSz igazolása az intézkedés alkalmazásának indokoltságáról. (A 2004. évi tervek szerint a 2005/2006 gazdálkodási évben indult volna, viszont 2005-ben nem került meghirdetésre).

A jelenleg hatályos 115/2003. (XI. 13.) FVM rendelet² szerint a területalapú támogatások alapját jelentő Mezőgazdasági Parcellaazonosító Rendszer (MePAR) a mezőgazdasági és vidékfejlesztési célú, földterülethez kapcsolódó támogatások igénybeviteléhez szükséges kizárólagos - állami tulajdonú - országos földterület azonosító rendszer. A fizikai blokkon belül a különböző mezőgazdasági hasznosítások, valamint a beépített, infrastruktúrának

¹ Nemzeti Környezetvédelmi Program (1996): A megvalósítás általános terve „H” függelék, Nemzeti Természetvédelmi Alapterv.
² 115/2003. (XI. 13.) FVM rendelet a Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszerről.

használt területek elkülönítése az adattfelvétel időpontjában fennálló tényleges mezőgazdasági művelés szerint történik. Ennek megfelelően a MePAR az egykori fás legelőket, melyeken a beerdősülési szukcesszió meghatározó folyamat lett, gyakorta kivonja a támogatható területek köréből, kvázi erdőnek tekinti azokat.

Az **ültetvényekre** vonatkozó agrár-környezetgazdálkodási intézkedések között megemlítendő a ritka növényfajták termesztése Az intézkedés céljai: kultúrtörténeti és genetikai szempontból fontos, veszélyeztetett fajták megőrzése. Jogosultsági feltételek közül említést érdemel a megőrzendő/pályázható (gyümölcs és szőlő) fajták megnevezése és az előírt fenntartási/termesztési technológia (mechanikus gyomirtás, alkalmazható növényvédő szerek, metszés, pótlás) betartása. (Extenzív gyümölcsösök.)

Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot és a Helyes Gazdálkodási Gyakorlat³ vonatkozásai

Az egyszerűsített területalapú támogatások igénybeviteléhez szükséges „Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot - HMKÁ” feltételrendszerét a 4/2004 FVM rendelet 1. melléklete tartalmazza. A melléklet 3. pontja szerint a mezőgazdasági területeken a hasznosítás szempontjából a nemkívánatos lágys- és fásszárú növények megtelepedését és terjedését meg kell akadályozni, azaz a kultúrállapot megőrzése és a tájstruktúra fenntartása az elsődleges cél.

A további vidékfejlesztési támogatások igénybeviteléhez szükséges „Helyes Gazdálkodási Gyakorlat - HGGy” feltételrendszerét a rendelet 2. számú melléklete tartalmazza, mely előírásokat a HMKÁ előírásaival együtt kell alkalmazni. A 2. melléklet alapján a természet- és tájvédelmi szempontok között a védett természeti területeken és a meghirdetett ÉTT célprogramoknál előírás, hogy a meglévő fasorokat, erdő-sávokat, idős fákat meg kell őrizni.

Agroerdő- gazdálkodás az EU erdészeti stratégiájában⁴

Az EU 1998-ban közzétett erdészeti stratégiája 25 oldalon, 4 helyen említi az agroerdő-gazdálkodás témakörét (*ld. 3. ábra*).

- Ebben hangsúlyozzák a fenntartható és multifunkcionális gazdálkodás fontosságát az erdőkben, a fafaj-megválasztás, az alkalmazott ápolási- és gazdálkodási munkaműveletek, illetve az agrár-erdészeti rendszerek optimalizációja kapcsán. (15.o.)

- Az erdővel kapcsolatos kutatásoknak az erdő többcélú használatára kell koncentrálnia: legyenek azok erdészeti politikai támogatási kérdések, ágazati diverzifikáció (nem fa haszonvételek, agrár-erdészeti rendszerek) összefüggésben az erdő többcélú rendeltetésnek megfelelő és fenntartható gazdálkodással, melyben a minőségi fatermesztés a megőrzési és védelmi funkciókkal összhangban van. (16. o.)

- Utal a hagyományos extenzív legeltetési rendszerek (fás legelők, legelőerdők legeltetésének) a biodiverzitás megőrzésében betöltött szerepére, amely elveszhet, ha ezek a vidéki területek elnéptelenednek (ld. mediterrán régiók). (20.o.)

- Hangsúlyozza az agrár-erdészeti rendszerek karbon-megkötésben betöltött szerepét. (23.o.)

5 esztendővel később az agrár-erdészeti rendszerekről beleértve az extenzív állattartást, mint két potenciális fenntartható területhasználati és gazdálkodási módokról

³ 4/2004. (I. 13.) FVM rendelet az egyszerűsített területalapú támogatások és a vidékfejlesztési támogatások igényléséhez teljesítendő „Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot”, illetve a „Helyes Gazdálkodási Gyakorlat” feltételrendszerének meghatározásáról.

szólnak, melyek vidékfejlesztési szempontból a jövőben jobban kihasználhatóak⁵.

3. ábra. Ápolt, pannóniai táj az egykori Vas vármegye nyugati felében, ma Burgenland tartomány, a Landseer Berge Natúrpark része. A reliefenergiák/lejtés jópár mezőgazdasági parcellánál indokolják agrár-erdészeti rendszerek alkalmazását a területhasználatokban (jobb oldal). Előfeltétel a megfelelő parcellaméret (15-20 ha), és az ápolt, strukturált területhasználatokat mutató táj.

Az agrárkutatók javaslatai

A javaslatok Lawson⁶ et al (2005) alapján: I.) az EU Fenntartható Erdőgazdálkodási Akcióprogramjának nyomatékot kell adnia az agrárterületeken található fák számbeli növekedésének is.

II.) Éppen ezért az erdő és a fásítás definíciójából kiindulva, azokat úgy javasolt megfogalmazni és alkalmazni, hogy a szántóterületeken található szoliterok és fasorok ne kerüljenek kiirtásra.

III.) Egy agroerdő-gazdálkodási parcella két karakterisztika alapján írható le: területének legalább 50%-a növénytermesztésre vagy állattenyésztésre szolgál, illetve a faegyedek száma nem haladja meg a 200 db/ha-t, beleértve a határfákat; (faegyed ha az 1,3 m magasságban mért átmérő meghaladja a 15 cm-t). A magas törzsű - magas törzsszel nevelt faegyedek lehetnek magányos fák - szoliterok, fasorok, avagy szabályos hálózatban ültetett alacsony sűrűségű faállomány.

IV.) A „Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot” meghatározásában szerepelnie kell, hogy egy jól kezelt agrár-erdészeti rendszer – beleértve akár a hálózatos faültetéseket és az elszórt felújításokat is - nem definiálható, mint „a nemkívánatos vegetáció megjelenése mezőgazdasági területeken”.

Agroerdő- gazdálkodás az 1698/2005 EMVA rendeletben⁷

Az 1698/2005 EK rendeletben, annak II. Tengelye („A vidék és a környezet fejlesztése”), az „Erdészeti földterületek fenntartó használata” specifikus célok között a második helyen, magas prioritással említi az agrár-erdészeti rendszerek első létrehozását mezőgazdasági földterületeken.

A (39) cikkely szerint, az agrár-erdészeti rendszereknek a kiváló minőségű fa és egyéb erdészeti termékek előállítását célzó extenzív mezőgazdasági és erdőgazdasági rendszerek kombinálása révén nagy az ökológiai és társadalmi értéke. Ezek létrehozását támogatni kell, melyben a támogatás a létesítési költségeket is fedezi.

Dr. Nyári László

⁴ COM (1998) 649, 03/11/1998

⁵ Sustainable Forestry and the European Union (2003), ec.europa.eu/enterprise/forest_based/forestry_brochure_en.pdf

⁶ Lawson, G; Dupraz, C; Liagre, F; Moreno, G; Paris, P; Papanastasis, V. (2005): Options for Agroforestry Policy in the European Union. Quality of Life and Management of Living Resources, Silvoarable Agroforestry For Europe (SAFE), European Research contract QLK5-CT-2001-00560, <http://www.montpellier.inra.fr/safe/>

⁷ A Tanács 1698/2005/EK rendelete (2005. szeptember 20.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról.